

Arkeologiska förundersökningar vid Danmarks Säby 2007

Fornlämning Raä 162, 168, 180, 189, 190 & 193
Säby 6:2 m fl
Danmark socken
Uppsala kommun
Uppland

Andreas Hennius

UPPLANDSMUSEET

Arkeologiska förundersökningar vid Danmarks Säby 2007

Fornlämning Raä 162, 168, 180, 189, 190 & 193
Säby 6:2 m fl
Danmark socken
Uppsala kommun
Uppland

Andreas Hennius

Omslagsfoto: Flygbild över undersökningsområdet. Avbanade ytor från slutundersökning av Raä 170-180 syns i bildens centrala del. Gravfältet Raä 63:1 i skogsdungen i bildens högra kant. Flygfoto: Hawkeye.

Upplandsmuseets rapporter 2008:09

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet, 2008

Planer: Andreas Henniuss

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/1674

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00. Telefax 018- 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

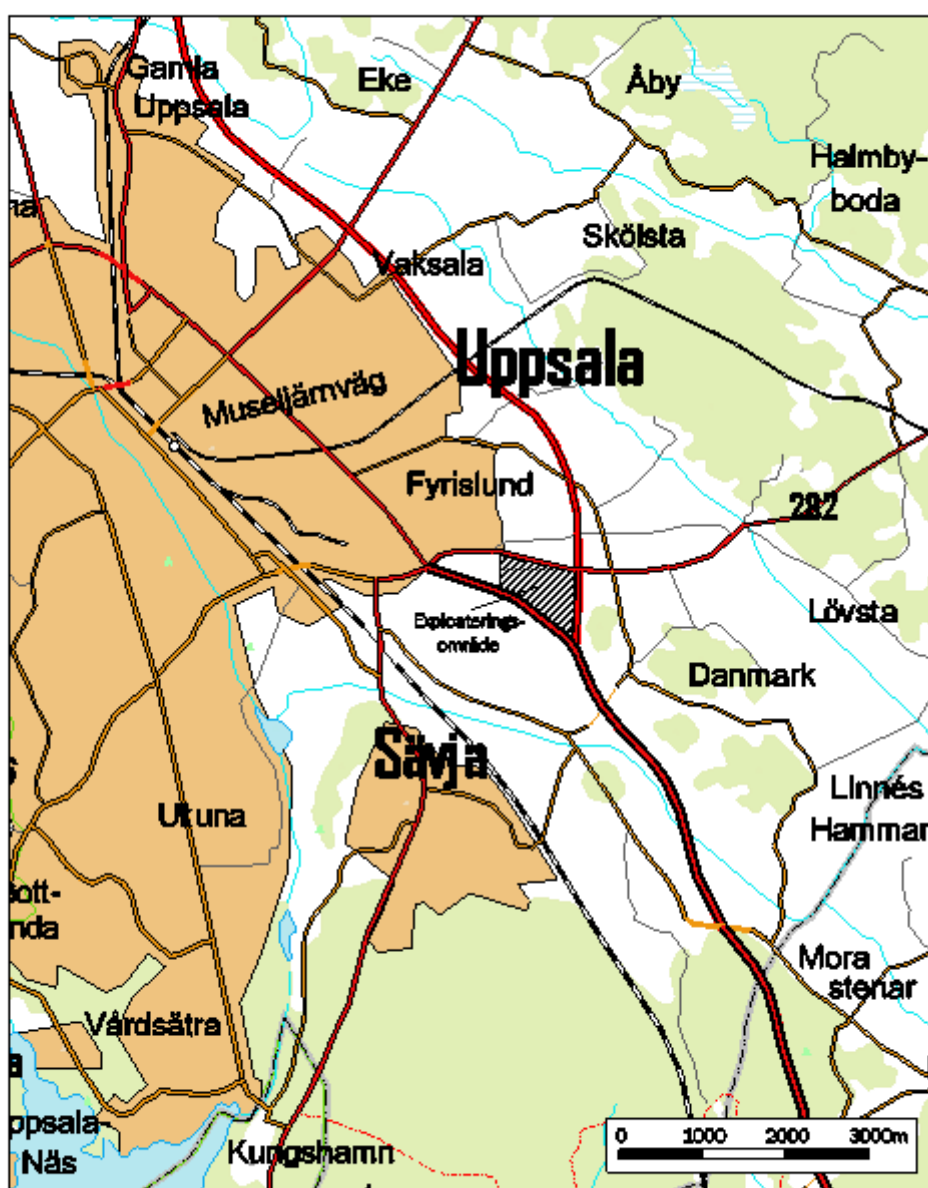
Upplandsmuseets rapporter 2008:09

Innehåll

Inledning	6
Topografi och naturliga förutsättningar	7
Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar	8
Syfte och metod	10
Undersökningsresultat	11
Raä 168, område 1	11
Raä 193, område 2	13
Raä 189, område 3	16
Raä 190, område 4	17
Raä 162, område 5	19
Raä 180	22
Sammanfattande diskussion	23
Administrativa uppgifter	24
Raä 162, 168, 189, 190 och 193	24
Raä 180	25
Referenser	26
Bilaga 1. Analyserade C14-prover	27

Inledning

Under våren och sensommaren 2007 förundersökte Upplandsmuseet ett flertal platser vid Danmarks-Säby, Danmark sn, Uppland. Beställare för undersökningarna var AB Uppsala industrihus respektive fastighetskontoret vid Uppsala kommun som planerar att ta markområdet i anspråk som industritomter. Undersökningarna genomfördes i enlighet med två olika beslut från länsstyrelsen i Uppsala län 2007-01-22 (Ist dnr 431-15624-06, Raä 180) och 2007-08-23 (Ist dnr 431-10310-07, Raä 162, 168, 189, 190 & 193). Resultaten från de olika lokalerna redovisas i följande gemensamma rapport. I förundersökningarna deltog Dan Fagerlund, Per Frölund, Andreas Hennius, Robin Olsson och Kerstin Åberg. Andreas Hennius har sammanställt rapporten.

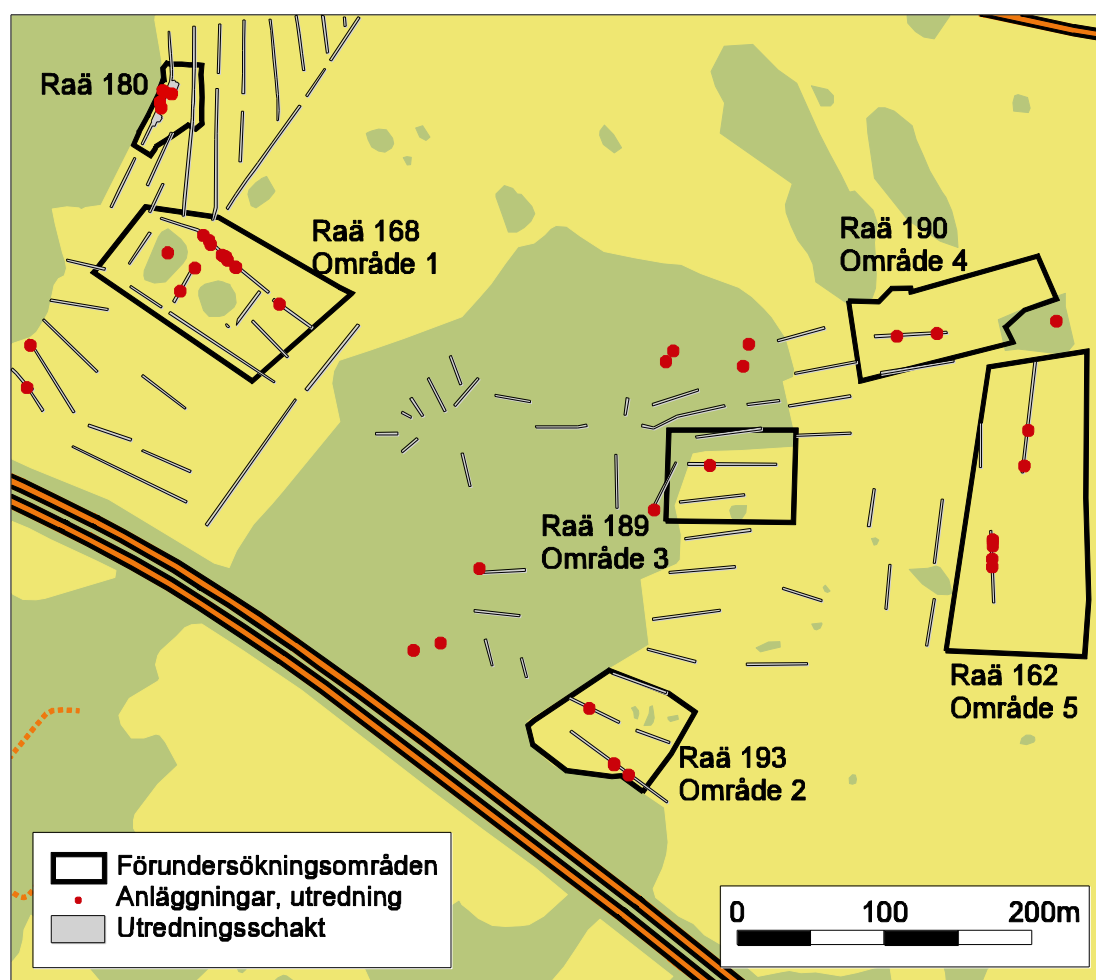

Figur 1. Karta som visar det aktuella exploateringsområdets belägenhet i relation till Uppsala.

Topografi och naturliga förutsättningar

Det aktuella exploateringsområdet ligger i Uppsalas sydöstra del (fig 1). Det avgränsas i öster av den nya E4:an, i norr av väg 282, i väster av brandstation Viktoria och i söder av den nya infarten till Uppsala. Landskapet präglas av en uppodlad slättbygd med talrika inslag av skogsbeklädda moränimpediment, uppstickande berghällar och åkerholmar. Två större vattendrag dominerar denna del av slättbygdsområdet. Sävjaån i söder som rinner i västlig riktning och mynnar i Över Föret i Fyrisån. I nordost slingrar Samnan som via Funboån mynnar i Sävjaån. Ett svagt höjdråk bildar en udde mellan åarna och binder topografiskt ihop området med bygden kring Vaksala i norr. I sydost smalnar området av och övergår i den forna Långhundraleden.

Sammanlagt omfattar exploateringsområdet cirka 35 hektar och utgörs till större delen av odlingsmark. Genom området i nord-sydlig riktning finns ett cirka tio hektar stort område med trädbevuxen hagmark med berg i dagen. Nivåerna för odlingsmarken ligger mellan 15 och 23 m ö h. Nivåerna för hagmarken är något högre, omkring 25 m ö h. Exploateringsområdet utgörs av två tätt sammanbundna landskapsrum. Den västra delen sluttar mot norr från en relativt plan yta i söder. Den östra delen har snarare en sydöstlig orientering ner mot ett mindre vattendrag.

Figur 2. Förundersökningsområden som behandlas i denna rapport.

Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar

Raä 180 upptäcktes våren 2007 vid en kompletterande förundersökning söder om den registrerade boplatsen Raä 170. Vid förundersökningen påträffades två koncentrationer med anläggningar.

Vid en arkeologisk utredning i området 2007 påträffades ett flertal fornlämningar varav fem områden (fig 2) föreslogs gå vidare till arkeologiska förundersökningar (Frölund 2008).

1. Raä 168. Direkt söder om den tidigare begränsningen av Raä 168 påträffades boplatslämningar i form av tio stolphål och två härdar. Dessutom påträffades en skålgrop. Det föreslagna förundersökningsområdet uppskattades till cirka 10 000 m².
2. Raä 193. Två stolphål och två härdar. Förundersökningsområdet uppskattades till cirka 6900 m².
3. Raä 189. Nordöst om gravfältet Raä 69 påträffades en härd och ett stolphål. Förundersökningsområdet uppskattades till cirka 6700 m².
4. Raä 190. Sydväst om boplats Raä 172 påträffades två stolphål. Förundersökningsområdet uppskattades till cirka 8000 m².
5. Raä 162. Väster om boplats Raä 162 påträffades en härd och fyra stolphål och två nedgravningar. Förundersökningsområdet uppskattades till cirka 20 000 m².

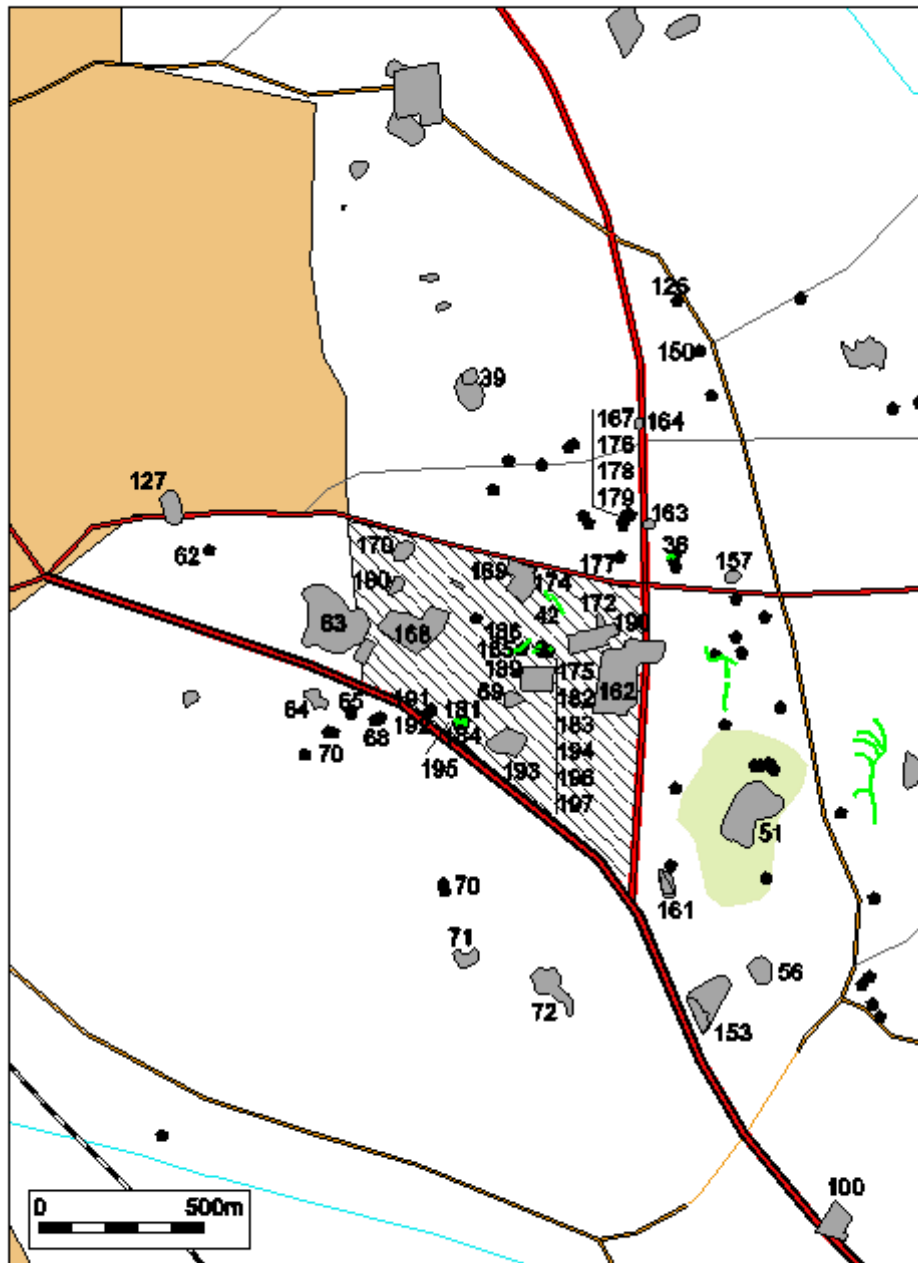
Under historisk tid tillhörde marken framförallt Säby men även mindre områden som tillhörde Danmarksby, Överkumla och Villinge berörs. Dessa byar är alla skriftligt kända sedan 1200-talet.

På åkerholmar och backar i omgivningen förekommer ett relativt rikligt inslag av synliga fornlämningar framförallt i form av gravar och gravfält men även stensträngar (fig 3). Inom eller i direkt anknytning till exploateringsområdet finns ett flertal registrerade fornlämningar. I väster ligger Raä 63 ett gravfält med cirka 100 gravar, framförallt runda stensättningar men även rektangulära, kvadratiska och triangulära anläggningar samt flera resta stenar. På det centrala hagmarksområdet återfinns ett flertal registrerade fornminnen. Raä 69 i utgörs av nio stensättningar och en hög. Dessutom finns flera nyupptäckta stensättningar, Raä 181 och 184 i söder och Raä 175, 185, 186, 196 och 197 i norr, ett flertal registrerade hägnader i form av stensträngar, Raä 42, 174, 182, 183 och 194 samt två sentida husgrunder, Raä 191 och 192. I den nordöstra kanten finns även den registrerade boplatsen Raä 172 (Göthberg 2004). Vid undersökningstillfället kunde vi dock inte få tillträde till marken där lämningen var belägen.

På grund av bland annat industrietableringar eller vägbyggnationer har ett flertal arkeologiska undersökningar genomförts i området under de senaste decennierna. I direkt anknytning till det nu aktuella exploateringsområdet undersöktes 2004 en boplats med lämningar efter nio hus av olika storlek och konstruktion, Raä 169. Bosättningen dateras till äldre romersk järnålder och början av folkvandringstid. Bebyggelsen har troligtvis utgjorts av en eller tidvis två samtida gårdar. Det osteologiska materialet tyder på en inriktning mot fårskötsel (Göthberg 2007).

I samband med förundersökningar norr om väg 282 har flera lämningar påträffats. Till dessa hör odaterade boplatslämningar invid gravfältet Raä 39 vid Kumla. Dessutom finns ett flertal undersökta lämningar ännu längre norr ut i Vaksala sn (Frölund 1995).

Vid förundersökningarna för E4 1996 påträffades boplatslämningar söder om väg 282, Raä 162. De utgjordes av spridda stolphål, mörkfärgningar och härdar och daterades till romersk järnålder. Fornlämningen bedömdes vara den yttre delen av en boplat som kunde fortsätta västerut vilket de nu aktuella undersökningarna bekräftar. På den norra sidan av väg 282 påträffades några mindre områden med boplatslämningar med främst härdar, Raä 163 och 164. De har daterats till romersk järnålder respektive yngre bronsålder (Aspeborg m fl 1997). Ytterligare en utredning sydväst och väster om Raä 163 har påvisat sporadiska härdar och osäkra gravar, Raä 176-179 (Eklund 2003).

Figur 3. Registrerade fornlämningar i närheten av exploateringsområdet. Fornlämningssmiljön utgörs framför allt av gravar och gravfält men även stensträngar. Dessutom finns ett flertal sentida kulturhistoriska lämningar registrerade. Nummer är endast utskrivet på de lämningar som omnämns i texten.

Ett stycke längre österut undersöktes 1993, inför omläggningen av väg 282, brunnar och andra boplatzlämningar från romersk järnålder, Raä 157 (Häringe Frisberg m fl 1998). Sydöst om det nu aktuella området slutundersöktes två boplatser inför byggandet av ny E4, Raä 153 & 161. Vid den förstnämnda undersöktes rester av sex hus varav två tolkas som boningshus och tre som ekonomibyggnader, varav en mindre fyrstolpskonstruktion. Vid undersökningen av Raä 161 berördes utkanten av en större boplat. Tre huskonstruktioner kunde identifieras. Båda boplatserna kunde dateras till romersk järnålder–folkvandringstid (Göthberg m fl 2002:83).

Även gravar har undersökts i området. Väster om exploateringsområdet, längs väg 282, har tre vikingatida gravar undersökts, Raä 127, däribland en rikt utrustad vapengrav (Melander & Knutsson 1976). Söder om vägen återfinns Raä 62 en hög med de imponerande mätten 16 m i diameter och 2, 5 m hög. Inför utbyggnaden av E4 undersöktes år 2000 tre stensättningar, stensträngar och boplatzlämningar med främst härdar och gropar vid Raä 38. Gravarna kunde dateras till bronsålder, medan boplatzlämningarna kunde dateras till både yngre bronsålder och äldre järnålder (Persson m fl 2002). Strax väster om Raä 163 undersöktes 2003 ytterligare en grav som daterats till förromersk järnålder, Raä 167 (Eklund & Bäckström 2004). Slutligen har gravar undersökts i odlingsmarken öster om Kumla vid upprepade tillfällen, Raä 126 (SHM 29046, 29526) och Raä 150 (SHM 19502, 20351). De förstnämnda var skelettgravar som troligen kan dateras till vikingatid (Wallström 1968). De sistnämnda dateras till yngre järnålder, varav åtminstone en till vendeltid (Eklund & Bäckström 2004:7). Registrerade gravar återfinns också direkt söder om exploateringsområdet, exempelvis Raä 64, 65 och 68 med flera högar och stensättningar. Här återfinns även en runsten (Raä 67). Längre österut finns ett gravfält, Raä 71, med nio stensättningar och en runsten samt Raä 70 med två stensättningar. Öster om exploateringsområdet finns flera registrerade gravar, framför allt inom Raä 51 med över 100 anläggningar. I sammanhanget kan också nämnas gravfältet Raä 100, även om det ligger relativt långt bort. Gravfältet som är undersökt och borttaget visade förutom ett rikligt fyndmaterial även på en ovanligt stor andel kammargravar eller kistbegravningar. Gravfältet dateras till folkvandringstid (Sjöberg 1975:117ff).

Syfte och metod

Syftet med förundersökningarna var att för respektive fornlämningslokal fastställa lämningarnas omfattning, karaktär och bevarandegrad. Dessutom skulle förundersökningen resultera i en preliminär tolkning av respektive fornlämning och en bedömning av dess vetenskapliga potential.

Förundersökningarnas huvudsakliga metod utgjordes av schaktgrävning med maskiner till anläggnings/kulturlager nivå eller orörd mark. Cirka 10 % av respektive undersökningsyta schaktades fram. För att fastställa anläggningarnas bevarandegrad och karaktär undersöktes ett urval genom handgrävning. Detta skedde genom att anläggningarna grävdes ut till hälften och profilerna dokumenterades. Kulturlager undersöktes genom rutgrävning. För att datera lämningarna användes ¹⁴C-analyser. Kolet som skickades för datering hade först genomgått en vedartsanalys så att lämpligt trä kunde väljas ut för ¹⁴C-analys. Schakt, anläggningar, fynd och prover mättes in och dokumenterades med totalstation. Som ett komplement gjordes även fotodokumentation. Därefter registrerades och bearbetades dokumentationsmaterialet i dokumentationssystemet Intrasis.

Undersökningsresultat

Raä 168, område 1

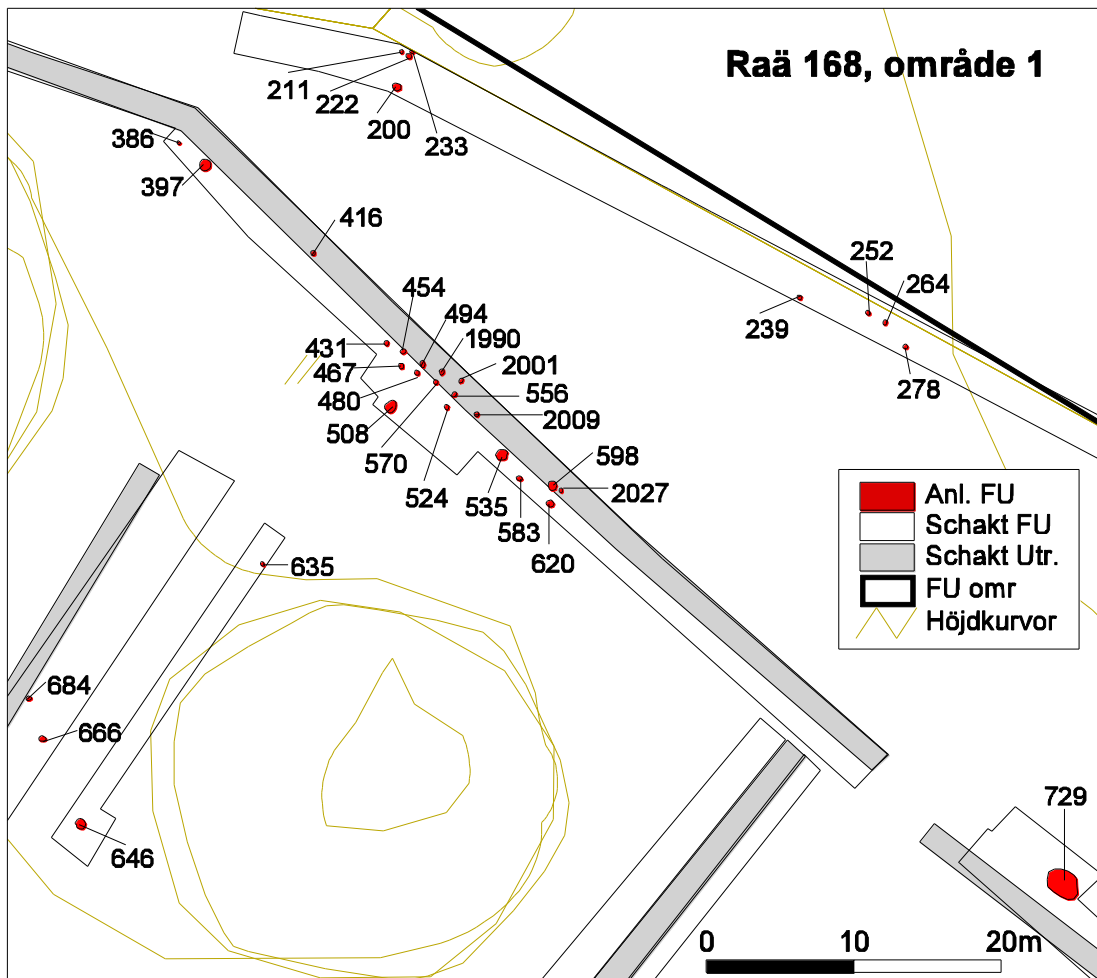
Den nu aktuella lokalen utgjordes av den södra delen av Raä 168. Den norra delen hade redan tidigare släppts för exploatering av länsstyrelsen. Området var beläget i krönläge kring två stenbundna impediment ungefär 17 m ö h. Ytan sluttade flackt mot söder och brantare i norr ned mot resterande del av Raä 168 samt de undersökta lokalerna Raä 170 och 180.

Resultaten från utredningen visade på boplatzlämningar i form av tio stolphål och två härdar. Dessutom påträffades en skålgrop i en berghäll på det västra impedimentet. Utifrån utredningsresultaten föreslogs ett förundersökningsområde på närmare 13 500 m². Detta kom sedan att minskas ned till cirka 10 000 m² på grund av förändringar i detaljplanen varpå det västra impedimentet med skålgropar inte omfattades av exploatering.

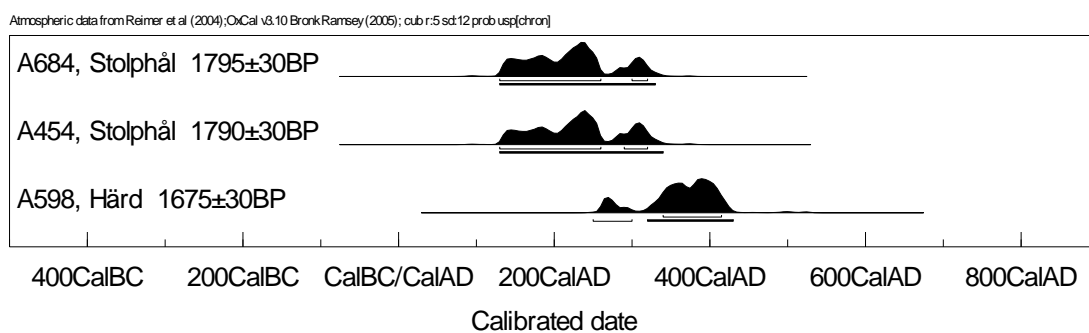
Inom ytan grävdes schakt omfattande cirka 1110 m² (fig 4). Undergrunden i schakten utgjordes främst av glacial- och postglacial lera med partier av stenig morän, företrädesvis kring impedimenten. I schakten påträffades 32 anläggningar av förhistorisk karaktär (tabell 1). Anläggningarna framkom spritt inom ytan med en koncentration på den norra sidan av krönet. Anläggningsförekomsten kunde avgränsas i söder, väster och öster men mot norr förekom anläggningarna ända fram till områdesgränsen. Området omfattade cirka 5000 m². Anläggningarna utgjordes främst av härdar och stolphål varav ett flertal var stenskodda. I den centrala delen av området framkom ett flertal stolphål i en konstruktion som kan tolkas som en dubbel hägnadsrad eller möjligtvis fägata. Dessutom var flera större stenskodda stolphål av en sådan karaktär att de med stor sannolikhet kunde utgöras av takbärande stolpar i huskonstruktioner. Majoriteten av stolphålen var dock relativt små med en diameter på mellan 0,3-0,4 m, de som undersöktes hade ett djup på omkring 0,15-0,2 m och en stenskning med relativt små stenar. På det västra impedimentet påträffades ett block med ytterligare ett 30-tal skålgropar. Fyndmaterialet från platsen utgjordes av några få bitar keramik och en bit flinta.

Från lokalen daterades tre kolprover, dessa hade först genomgått vedartsanalys. Från A684, ett stolphål från den södra delen av ytan, daterades en bit tall till 1795±30 BP (Ua-35548). Från A454, ett stolphål från hägnaden/fägatan, daterades en bit tall till 1790±30 BP (Ua-35546). Från A598, en kolfylld grop/härd daterades en bit tall till 1675±30 BP (Ua-35547) (fig 5, bilaga 1).

Utifrån förundersökningsresultaten och jämförelser med de undersökta boplatserna i närområdet tolkas ytan som en boplatz även om inga säkra huskonstruktioner kunde fastställas vid förundersökningen.

Figur 4. Område 1 med grävda schakt och framkomna anläggningar.

Figur 5. Kalibreringsdiagram av de analyserade kolproverna från område 1.

ID	Anläggningstyp	Kommentar	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Ej grävd
200	Stolphål		0,65	0,65	0,28	
211	Stolphål		0,35	0,35		×
222	Nedgrävning		0,8	0,5		×
233	Stolphål		0,3	0,3		×
239	Stolphål	Hägnad?	0,4	0,4		×
252	Stolphål	Hägnad?	0,35	0,35		×
264	Stolphål	Hägnad?	0,4	0,4		×
278	Stolphål		0,38	0,38	0,06	
386	Stolphål		0,3	0,3		×
397	Stolphål		0,85	0,85		×
416	Stolphål		0,4	0,4		×
431	Stolphål	Hägnad	0,4	0,4		×
454	Stolphål	Hägnad	0,5	0,5		×
467	Stolphål	Hägnad	0,35	0,35	0,16	
480	Stolphål	Hägnad	0,45	0,45	0,15	
494	Stolphål	Hägnad	0,5	0,5		×
508	Härd		0,9	0,7		×
524	Stolphål	Hägnad	0,4	0,4		×
535	Härd		0,8	0,8	0,05	
556	Stolphål	Hägnad	0,4	0,4		×
570	Stolphål	Hägnad	0,4	0,4		×
583	Stolphål		0,4	0,4		×
598	Härd		0,65	0,65		×
620	Härd		0,4	0,4		×
635	Stolphål		0,45	0,45		×
646	Stolphål		0,85	0,85	0,12	
666	Stolphål		0,5	0,4		×
684	Stolphål		0,4	0,4		×
729	Utgår	Sprängsten	2,0	2,0		×
1990	Stolphål	Hägnad	0,4	0,4		×
2001	Stolphål	Hägnad	0,4	0,4		×
2009	Stolphål		0,35	0,35		×
2027	Stolphål		0,4	0,4		×

Tabell 1. Framkomna anläggningar inom område 1. Anläggningarna 1990, 2001, 2009 & 2027 framkom redan vid utredningen.

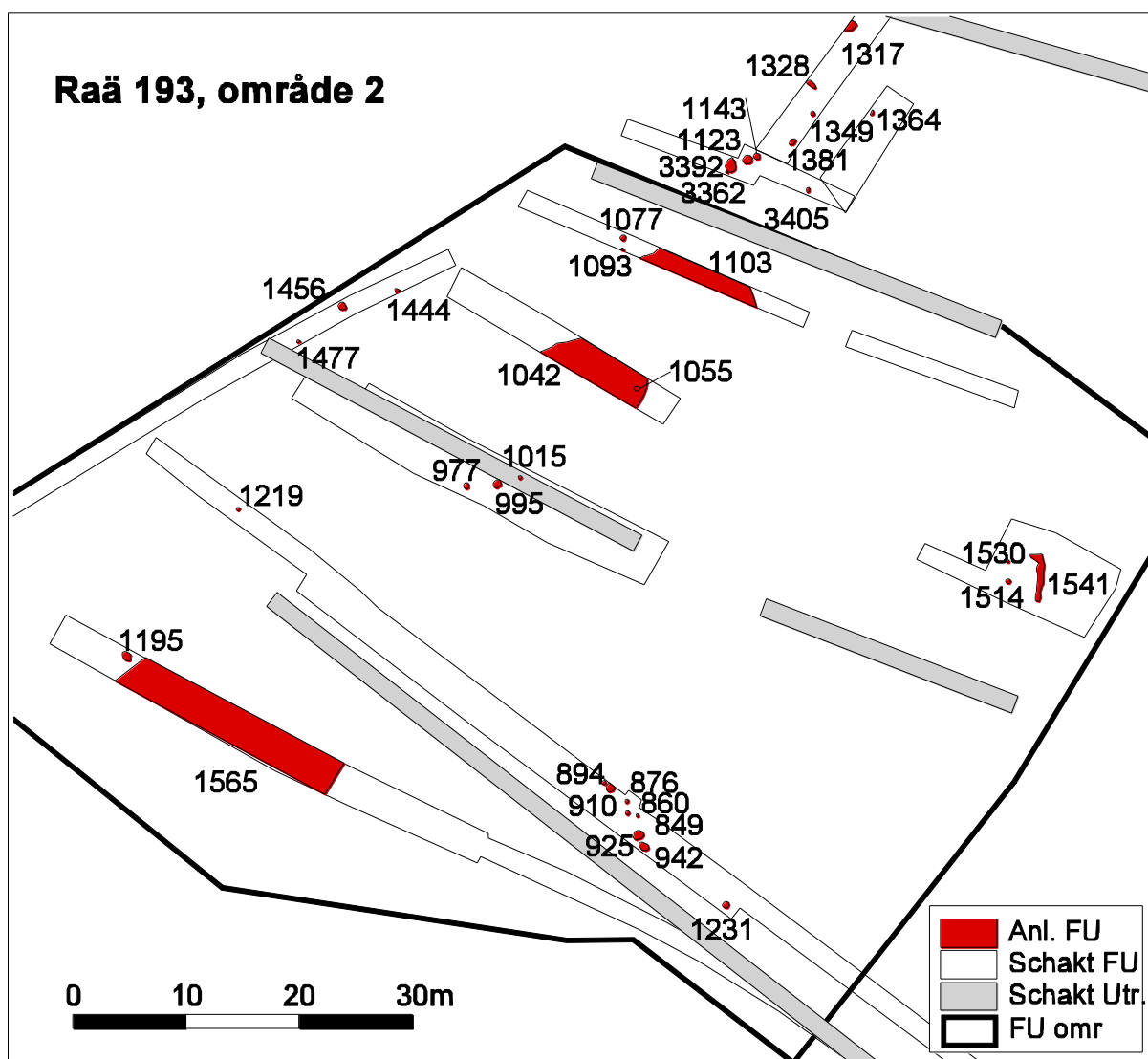
Raä 193, område 2

Resultaten från utredningen visade på boplatslämningar i form av två stolphål och två härdar. Lokalen utgjordes av åkermark med enstaka hållpartier med uppslängd røjsten. Området var flackt med en svag sluttning mot öst-syd-öst och begränsades i söder av en bullervall och i väst och nordväst av hagmark. Höjden över havet var cirka 20 möh. Inom lokalen grävdes schakt omfattande cirka 1365 m² (fig 6). Ploggången var cirka 0,2-0,3 m djup och undergrunden utgjordes främst av mörkbrun flammig postglacial lera med inslag av större block.

Vid förundersökningen påträffades 35 anläggningar (tabell 2) inom ett cirka 6500 m² stort område. Lämningarna utgjordes främst av härdar och stolphål men även kulturlager, en grop samt en eventuell ugn. Stolphålen var relativt stora 0,4-0,8 m och flera innehöll en kraftig stenskonig. Några av de stolphål som undersöktes var dock mycket grunda. Lagren var av lite olika karaktär men åtminstone det norra tolkas som rester efter odling. Kulturlagren var endast urskiljbara genom en något mörkare färg samt ett innehåll av kolstänk, och bränd lera och hade en tjocklek på upp till 0,2 m. På flera håll begränsades lagren av större sten som kan vara spår av stenrøjning. En del av stolphålen kan tolkas som hägnader kring åkerytor. Härdarna kan ha används för att hålla kyla och fukt borta från grödorna. Det skall dock inte uteslutas att delar av ytan under perioder kan ha använts som boplats även om några förhistoriska

huskonstruktioner inte kunde urskiljas vid förundersökningen. I områdets östra del påträffades rester av en byggnad som utifrån fyndmaterialet troligtvis kan dateras till 1600-1800-talet. Då spåren av denna byggnad var mycket fragmentariska var det svårt att vid förundersökningen tolka byggnadens utseende. Någon byggnad i detta område har inte gått att spåra från det äldre kartmaterialet. Fyndmaterialet inom området var mycket begränsat.

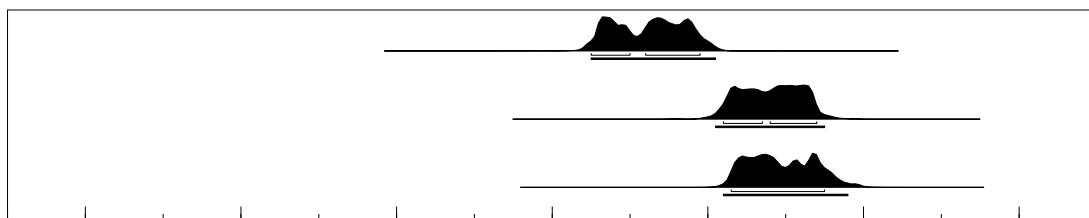
Från lokalen daterades tre kolprover, dessa hade först genomgått vedartsanalys. Från A1456, ett stolphål, daterades en bit tall till 1715±30 BP (Ua-35552). Från A1055, en härd från toppen av kulturlagret, daterades en bit lind till 1555±30 BP (Ua-35549). Från A1328, ytterligare en härd, daterades en bit lind till 1585±30 BP (Ua-35551) (fig 7, bilaga 1).

Figur 6. Område 2 med grävda schakt och framkomna anläggningar.

ID	Anläggningstyp	Kommentar	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Ej grävd
849	Stolphål	Svårtolkad	0,3	0,3	0,05	
860	Stolphål	Svårtolkad	0,47	0,47	0,05	
876	Stolphål	Svårtolkad	0,4	0,4	0,05	
894	Stolphål	Svårtolkad	0,44	0,4	0,05	
910	Hård		0,72	0,67		×
925	Nedgrävning		1,7	1,0		×
942	Hård		0,6	0,4		×
977	Stolphål		0,6	0,5		×
995	Hård		0,9	0,68		×
1015	Stolphål		0,42	0,42		×
1042	Kulturlager				0,18-0,22	
1055	Stolphål		0,7	0,5	0,17	
1077	Nedgrävning	Ev. stolphål	0,8	0,7	0,33	
1093	Stolphål		0,6	0,6	0,26	
1103	Kulturlager				0,20-0,25	
1123	Hård		0,95	0,95		×
1143	Hård		0,8	0,8		×
1195	Ugn	Svårtolkad	1,1	0,8		×
1219	Stolphål		0,45	0,2		×
1231	Hård		0,7	0,7		×
1317	Hård		1,3	0,6		×
1328	Hård		1,05	0,5	0,16	
1349	Nedgrävning		0,3	0,3		×
1364	Hård		0,55	0,3		
1381	Stolphål	Ev. dike	0,8	0,5		×
1444	Stolphål	I schaktkant	0,5	0,45		×
1456	Stolphål		0,82	0,72	0,3	
1477	Stolphål	I schaktkant	0,65	0,3		×
1514	Stolphål		0,48	0,48		×
1530	Stolphål		0,3	0,3		×
1541	Husgrund	Syllstenar?	4,8	1,3		×
1565	Kulturlager				0,18-0,22	
3362	Stolphål		1,4	1,0	0,45	
3392	Nedgrävning		0,27	0,12		×
3405	Stolphål		0,45	0,35		×

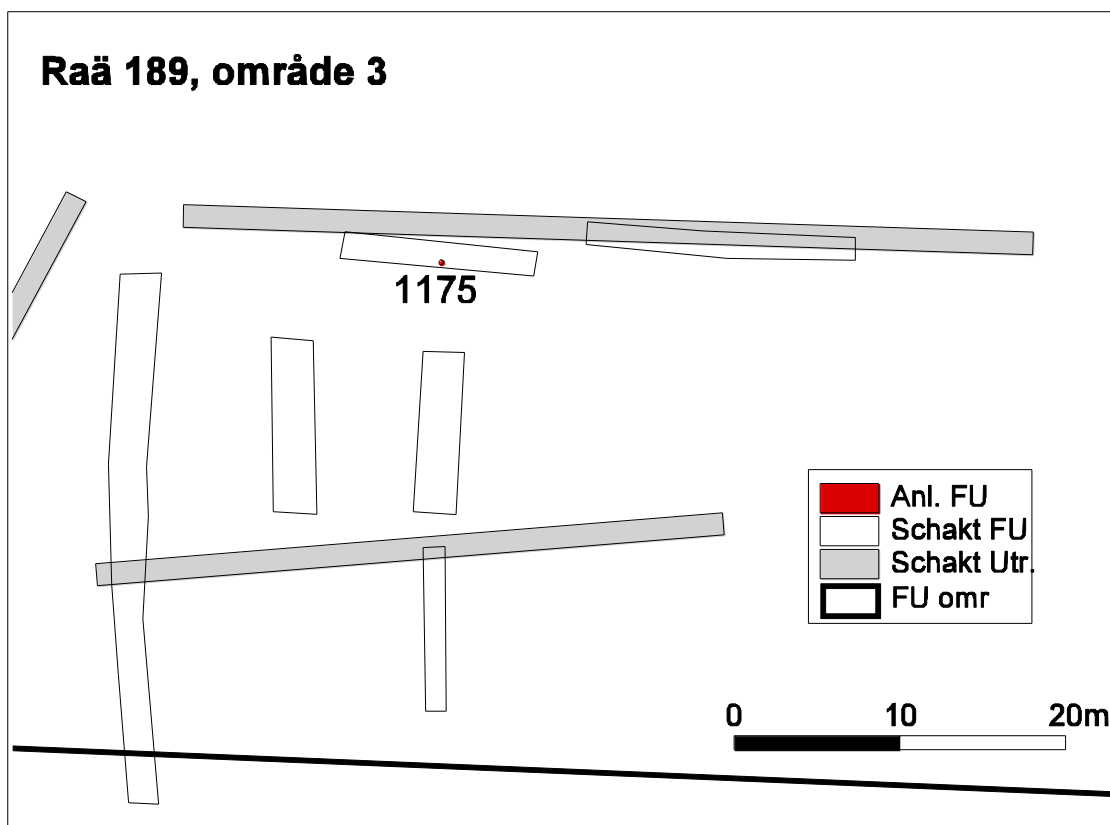
Tabell 2. Anläggningar påträffade vid förundersökning av område 2.

Figur 7. Kalibreringsdiagram av daterade kolprover inom område 2.

Raä 189, område 3

Nordöst om gravfält Raä 69 påträffades vid utredningen en härd och ett stolphål. Området utgjordes till större del av flack odlingsmark med en mycket svag sluttning mot sydöst. I väster och norr gränsade området mot hagmarken. Höjden över havet var ungefär 20 m. Genom området löpte ett flertal kablar vilket försvårade schaktningen. Schakt grävdes endast i åkermarken och omfattade en yta på drygt 300 m² (fig 8). Undergrunden utgjordes av gråbrun postglacial lera med spridda större block. Den enda anläggningen inom området, A1175, hade påträffats redan under utredningen (tabell 3). För övrigt var schakten tomma på kulturmaterial, inga spår av kol, bränd lera eller skärvsten kunde urskiljas vilket gör det troligt att lämningarna inom ytan är spår av tillfälliga eller ett mycket lågintensivt utnyttjande av ytan vilket inte har lämnat några tydliga lämningar. Anläggning A1175 utgjordes av ett stolphål som snittades och kol skickades för vedartsanalys och ¹⁴C-datering. Analysen gav en datering till 1780±30 BP (Ua-35550) (fig 9, bilaga 1). Dateringen är viktig därför att den tidfäster aktiviteterna inom yta 3 som samtida med övriga områden inom exploateringsområdet. Vedarten från stolphålet var dock Salix och kommer troligtvis inte från stolpen som stått i stolphålet.

Figur 8. Schakt och anläggningar inom område 3.

ID	Anläggningstyp	Kommentar	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Ej grävd
1175	Stolphål		0,3	0,3	0,18	

Tabell 3. Anläggningar påträffade vid förundersökning av område 3.

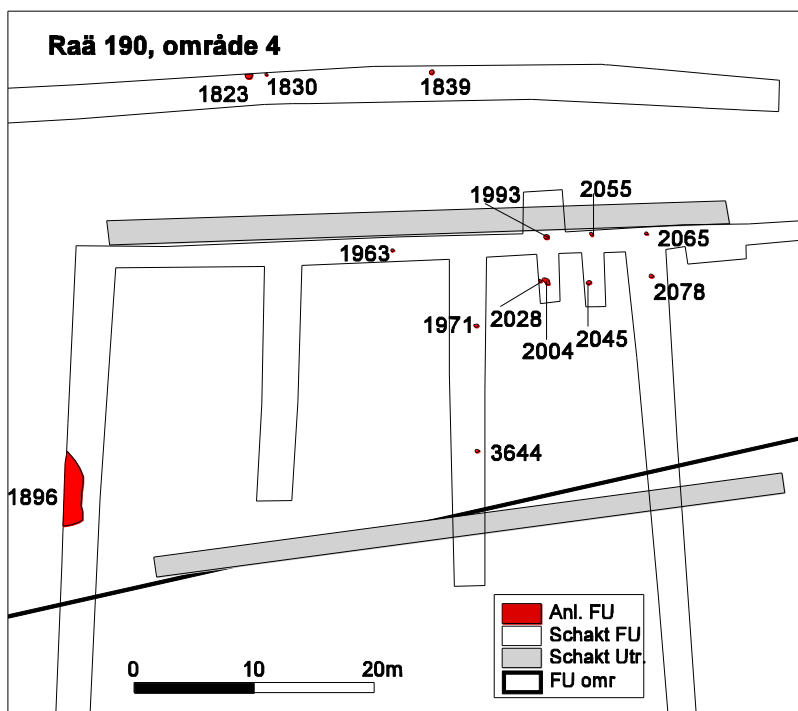
Figur 9. Kalibreringsdiagram av kolprov från stolphål A1175.

Raä 190, område 4

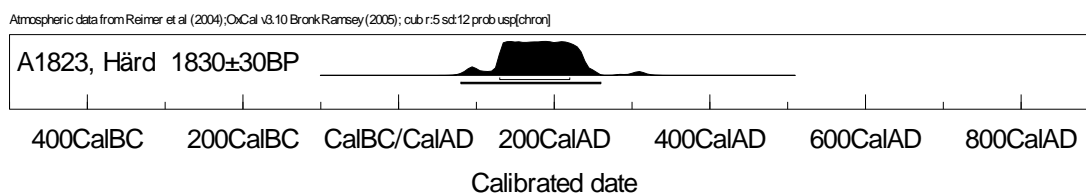
Sydöst om boplatz Raä 172 påträffades vid utredning två stolphål. Området var beläget i åkermark ungefär 18 m ö h med en mycket svag sluttning mot söder. Schakten omfattade en yta på ungefär 620 m² (fig 10). Ploggången var cirka 0,25 m djup och undergrunden utgjordes av glaciala och postglaciala leror. Genom ytan fanns ett flertal diken i öst-västlig riktning. Ett flertal anläggningar påträffades inom ytan (tabell 4). Anläggningarna utgjordes främst av stolphål varav flera ingick i en huskonstruktion. Stolphålen var relativt små, cirka 0,3-0,4 m med stenskoning av mindre sten. De stolphål som undersöktes vid förundersökningen hade ett djup på 0,16-0,20 m. Härden var kraftigt sönderplöjd och endast en tunn lins av sot och kol återstod. I den västra kanten undersöktes en diffus mörkfärgning. Den sistnämnda var svårtolkad då fyllningen inte verkade innehålla något kulturpåverkat material. Anläggningarna var spridda över ett cirka 2500 m² stort område. Anläggningsfrekvensen såväl som fyndfrekvensen var låg och platsen skiljer sig från övriga undersökta boplatser i området. Endast ett kolprov daterades från lokalen. Detta var en bit tall från A1823, en härd och gav en datering till 1830±30 BP (fig 11, bilaga 1).

ID	Anläggningstyp	Kommentar	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Ej grävd
1823	Härd	Sotfläck	0,7	0,7	0,05	
1920	Mörkfärgning	Diffus	4,0		0,12	
1963	Stolphål		0,28	0,28		×
1971	Stolphål		0,4	0,3		×
1993	Stolphål		0,45	0,45		×
2004	Stolphål		0,45	0,45		×
2016	Stolphål	Del av 2004	0,55	0,35		×
2028	Stolphål		0,23	0,23		×
2045	Stolphål		0,4	0,4		×
2055	Stolphål		0,45	0,3		×
20650	Stolphål		0,4	0,4	0,2	
3644	Stolphål		0,32	0,32	0,16	

Tabell 4. Anläggningar påträffade vid förundersökning av område 4.

Figur 10. Område 4 med grävda schakt och framkomna anläggningar.

Figur 11. Kalibreringsdiagram av kolprov från härd A1823.

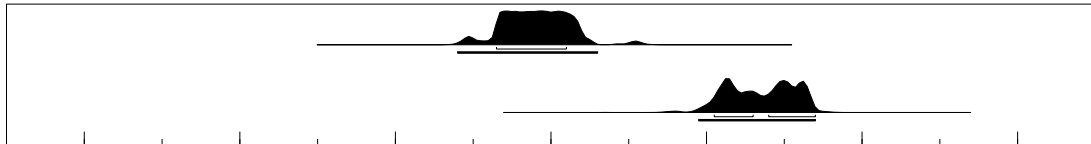
Raä 162, område 5

Väster om boplats Raä 162 påträffades vid utredningen en härd och fyra stolphål. Lämningarna gjorde att begränsningarna för den registrerade boplatsen vidgades. Lokalen var belägen i exploateringsområdets östra kant i åkermark i en flack sluttning mellan 17 och 18 m ö h ned mot vad som tidigare troligtvis utgjort sankmark. De grävda schakten omfattade en yta på cirka 2200 m² (fig 12) Ploggången var cirka 0,20-0,35 m djup och undergrunden skiftade mellan glaciala och postglaciala leror.

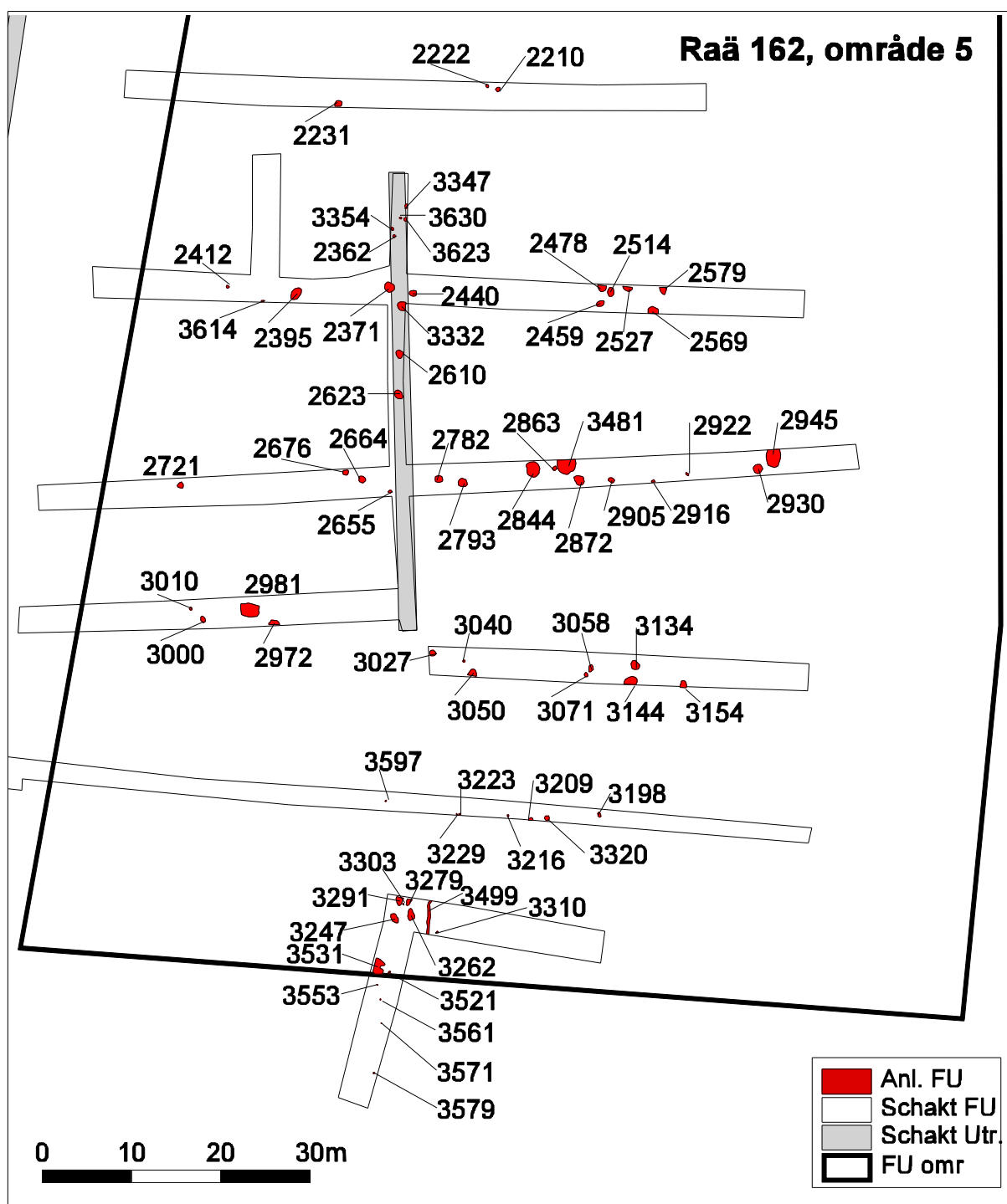
Vid förundersökningen framkom ett 60-tal anläggningar (tabell 5), spridda över ett cirka 10 000 m² stort område. Anläggningarna utgjordes framförallt av härdar och stolphål men även mindre störhål, en större grop eller brunn samt flera mörkfärgningar och tunna rester av kulturlager. Anläggningarna framkom i områdets södra del. Stolphålen var ofta stenskodda med mycket stora stenar, hade en diameter på omkring 1 m men med ett relativt litet djup på omkring 0,2 m. Flera stora fyrkantiga härdar påträffades som bör ha haft någon specialfunktion. Fyndfrekvensen var mycket låg och utgjordes av ben och enstaka bitar keramik.

Från lokalen daterades tre kolprover, dessa hade först genomgått vedartsanalys. Från A3332, ett stolphål, daterades en bit tall till 1830±30 BP (Ua-35555). Från A2972, en härd, daterades en bit obestämbar kol till 1605±30 BP (Ua-35554) (fig 13, bilaga 1). Vid förundersökningar för E4 daterades en härd belägen i direkt anslutning till det nu undersökta området till romersk järnålder/folkvandringstid.

I det äldre kartmaterialet finns två vägar markerade genom området, en i nord-sydlig riktning och en i öst-västlig. Eventuellt kunde spår av den ena vägen urskiljas i undersökningsområdets södra del.

Figur 13. Kalibreringsdiagram av de analyserade kolproverna från område 5.

Figur 12. Område 5 med grävda schakt och framkomna anläggningar.

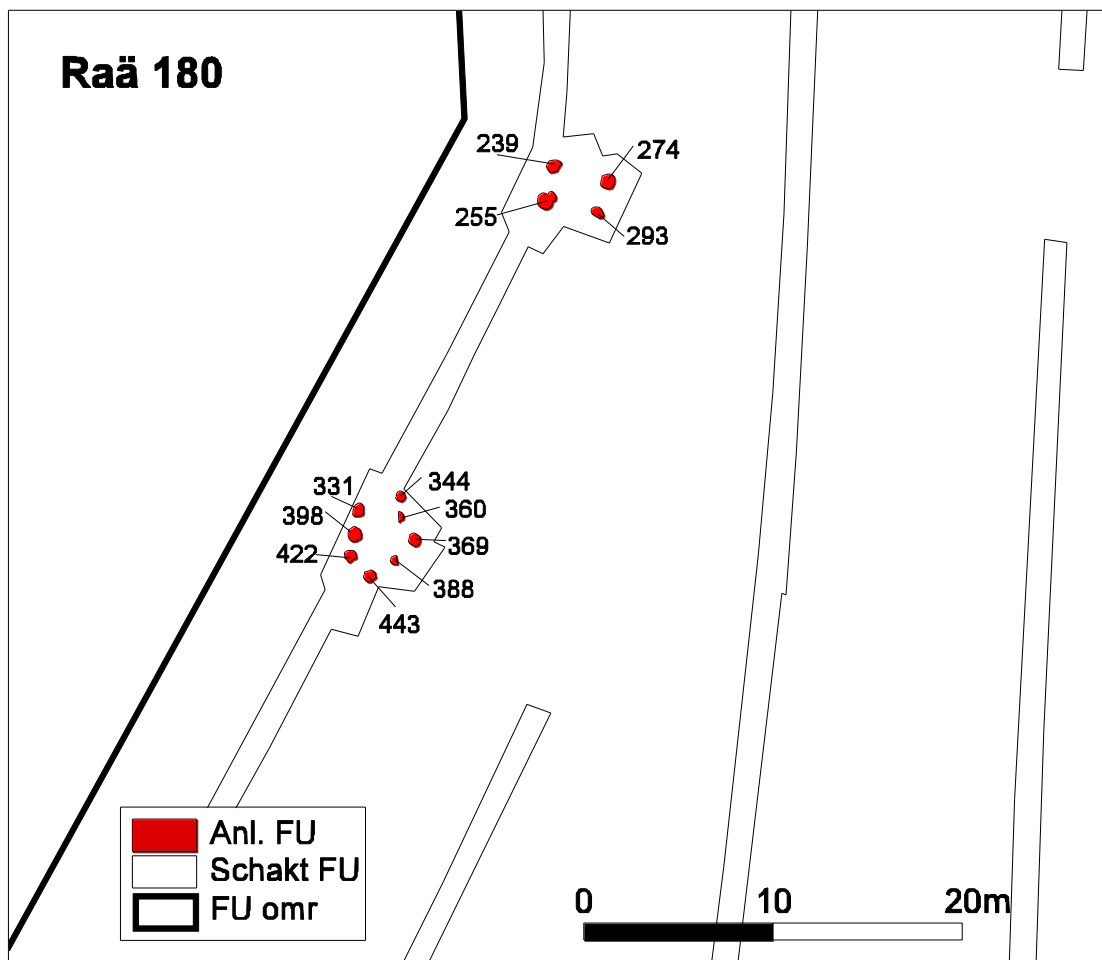
ID	Anläggningstyp	Kommentar	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Ej grävd
2152	Utgår					
2210	Stolphål		0,45	0,45		x
2222	Stolphål		0,4	0,4		x
2231	Stolphål		1,0	1,0		x
2362	Stolphål		0,3	0,3		x
2371	Hård		1,12	1,12		x
2395	Mörkfärgning	Diffus	1,4	0,9	0,12	
2412	Utgår					
2440	Stolphål		0,82	0,7		x
2459	Stolphål		0,9	0,7		x
2478	Stolphål		0,95	0,75		x
2514	Stolphål		1,02	0,7		x
2527	Stolphål	I schaktkant	0,84	0,4		x
2569	Stolphål	I schaktkant	1,1	0,65		x
2579	Stolphål	I schaktkant	0,88	0,79		x
2610	Stolphål		0,89	0,78		x
2623	Stolphål	I schaktkant	0,7	0,7	0,1	
2655	Stolphål	Stolphål?	0,45	0,35	0,06	
2664	Stolphål		0,78	0,7		x
2676	Stolphål		0,65	0,6		x
2721	Stolphål		0,7	0,6		
2782	Stolphål		0,9	0,72		x
2793	Stolphål		1,1	1,1	0,18	
2844	Hård	I schaktkant	1,85	1,4	0,14	
2863	Hård	Hårdrest	0,6	0,4	0,1	
2872	Stolphål		1,25	1,0		x
2905	Hård		0,67	0,55		x
2916	Stolphål	I schaktkant	0,35	0,35		x
2922	Stolphål		0,36	0,28		x
2930	Hård		1,1	0,9		x
2945	Hård		1,8	1,5		x
2972	Hård	Nedgrävning	1,1	0,3	0,09	
2981	Hård		1,9	1,4		x
3000	Utgår	Stenlyft				
3010	Stolphål		0,5	0,5	0,18	
3027	Hård		0,6	0,6		x
3040	Hård	I schaktkant	0,9	0,7		x
3050	Utgår					
3058	Hård		0,8	0,5		x
3071	Stolphål		0,5	0,35		x
3134	Stolphål		0,9	0,9		x
3144	Hård		0,9	0,9		x
3154	Stolphål	I schaktkant	1,1	0,9		x
3198	Utgår					
3209	Utgår					
3216	Stolphål		0,25	0,2		x
3223	Utgår					
3229	Stolphål	I schaktkant	0,18	0,18		x
3247	Lagerrest		1,2	0,7	0,10	
3262	Lagerrest		1,3	0,7	0,11	
3279	Stolphål	I schaktkant	0,5	0,28		
3291	Mörkfärgning	Lagerrest?	0,9	0,65		x
3303	Stolphål		0,25	0,25	0,1	
3310	Stolphål	I schaktkant	0,28	0,28	0,14	
3320	Utgår					
3332	Stolphål		1,0	1,0	0,22	
3354	Stolphål	I schaktkant	0,35	0,35		x
3347	Stolphål	I schaktkant	0,48	0,48		x
3481	Nedgrävning	I schaktkant		2		x
3499	Ränna		3,0	0,35	0,06	
3521	Stolphål		0,35	0,15	0,08	
3531	Kulturlager	Lagerrest	1,6	1,5		
3553	Stolphål		0,1	0,08	0,05	
3561	Stolphål		0,18	0,18	0,10	
3571	Stolphål	Störhål	0,06	0,06	0,12	
3579	Stolphål		0,2	0,15	0,05	
3597	Stolphål		0,15	0,15	0,1	
3614	Stolphål		0,4	0,4	0,08	
3623	Stolphål	I schaktkant	0,38	0,38		x
3630	Stolphål		0,31	0,21		

Tabell 5. Anläggningar påträffade vid förundersökning av område 5.

Raä 180

Området var beläget strax söder om den tidigare förundersökta Raä 170 och undersöktes vid en kompletterande förundersökning inför byggandet av en miljöstation för farligt avfall våren 2007 (Ist dnr 431-15624-06). Schakt grävdes inom en cirka 18000 m² stort åkermarksområde beläget på cirka 15 meter över havet. Underlaget bestod av glaciala och postglaciala leror. De grävda schakten omfattade cirka 1640 m² (fig 14).

Resultatet av förundersökningen var att säkra belägg för fornlämning fanns inom ett cirka 2100 m² stort område i undersökningsområdets västra del. Lämningarna bestod av två anhopningar av mycket kraftiga stenskodda stolphål som sannolikt utgör delar av treskeppiga hus. Diametern på stolphålen uppgick till ungefär en meter och det enda som snittades var 0,4 m djupt (tabell 6). Inga anläggningar daterades vid förundersökningen.

Figur 14. Raä 180 med grävda schakt och framkomna anläggningar.

ID	Anläggningstyp	Kommentar	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Ej grävd
239	Stolphål		1,03	0,79		×
255	Stolphål		1,42	0,99		×
274	Stolphål		1,2	0,94	0,40	
293	Stolphål		0,95	0,7		×
331	Stolphål		1,0	0,82		×
344	Stolphål		0,73	0,73		×
360	Stolphål		0,74	0,4		×
369	Stolphål		0,9	0,9		×
388	Stolphål		0,65	0,4		×
398	Stolphål		1,0	1,0		×
422	Stolphål		0,85	0,85		×
443	Stolphål		0,85	0,8		×

Tabell 6. Anläggningar påträffade vid förundersökning av Raä 180.

Sammanfattande diskussion

I Uppsalas sydöstra del på mark i Danmark och anslutande delar av Vaksala har under det senaste årtiondet ett flertal fornlämningar undersökts. Sett till antalet undersökningar är området ett av de undersökningstätaste i Uppsalaområdet, efter Stenhagen i nordväst och Gamla Uppsala i nordöst. Majoriteten av undersökningarna har berört boplatser daterade till romersk järnålder/folkvandringstid. Paradoxalt nog finns få undersökta gravar från romersk järnålder/folkvandringstid, utan dessa härrör från yngre bronsålder, förromersk järnålder och vikingatid. De anläggningar som undersökts från yngre bronsålder/förromersk järnålder i form av gravar, härdar och nedgravningar samt möjligen stensträngar, ska antagligen ses som spår av aktiviteter knutna till användningen av området snarare än egentliga boplatser. Det tyder närmast på att markerna till en början utnyttjats för fiske och extensiv boskapsskötsel. Skillnaden mellan denna lågfrekventa användning av området under yngre bronsålder/förromersk järnålder och det stora antal bosättningar vi ser spåren av från och med romersk järnålder tyder på att en snabb och storskalig expansion ägt rum, och att dessa bosättningar ska förknippas med ett mer intensivt jordbruk och boskapsskötsel.

Detta förlopp utgör en distinkt och tydlig avvikelse gentemot den generella bebyggelseutvecklingen i såväl Uppsalaområdet som Uppsala län i stort, där en sådan expansion kan spåras till yngre bronsålder/förromersk järnålder. Ytterligare skillnader gäller också områdets småskaliga bosättningsstruktur som möjligen till viss del kan ses hos de tydligt avgränsade bosättningarna i Stenhagen men som avsevärt skiljer sig från de omfattande bosättningarna i Gamla Uppsala (Bredåker-Berget). En naturlig förklaring till områdets bebyggelse- och samhällsutveckling skulle kunna bestå i dess relativa låglänthet, med en förhållandevis senare torrläggning av landhöjningsmarkerna. Detta har förvisso varit av betydelse men ytterst kan det emellertid vara en fråga om vem eller vilka som kunnat utövat anspråk på området och i förlängningen närvaron av en social/politisk elit. Tecken på en sådan finns från yngre romersk järnålder på det fortfarande orapporterade gravfältet, Raä 100 vid Danmarksby.

Gravfältet är ovanligt framförallt beträffande gravskicket som utgjordes av ungefär lika delar brand- och skelettgravar, bland de senare var flera kammargravar. Det folkvandringstida offerfyndet av bl.a. guldbrakteatern från Söderby bör också ses i ett sådant sammanhang. Under yngre järnålder ska troligen de större högarna vid Edebybro, Kumla, Lunda och Säby liksom rikt utrustade gravar från Danmarksby, Norrby och Söderby förknippas med en elit. När det gäller boplatsmaterialet har dock denna presumtiva elit inte kunnat direkt beläggas.

När det gäller de nu framkomna boplatstytorna är dessa viktiga pusselbitar i denna bebyggelseexpansion. En viktig frågeställning är också att belägga andra samband mellan gårdarna än tidsmässiga och rumsliga. Det är viktigt att betrakta de enskilda boplatserna som ingående i ett större sammanhang där varje enhet inte behöver vara självförsörjande utan kan ha samverkat i ett större system.

Administrativa uppgifter

Raä 162, 168, 189, 190 och 193

Plats: Danmark-Säby 6:2 m fl, Danmarks sn, Uppland

Fornlämningstyp: Boplatser

Undersökningstyp: Arkeologisk förundersökning

Orsak: Planerade industritomter

Koordinatsystem: Uppsala kommuns

Höjdsystem: RH70

Undersökningstid: September 2007

Projektmedtagare: Per Frölund, Andreas Hennius, Robin Olsson och Kerstin Åberg

Upplandsmuseets diarienummer: Ar-802-2007

Upplandsmuseets projektnummer: 8246

Beställare: Uppsala kommun, fastighetskontoret

Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Tina Fors

Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 2007-08-23, dnr 431-10310-07

Arkivmaterial: Förvaras vid Upplandsmuseet

Fynd: Förvaras vid Upplandsmuseets magasin i Morgongåva

Raä 180

Plats: Säby 6:2, Danmarks sn, Uppland

Fornlämningstyp: Boplats

Undersökningstyp: Arkeologisk förundersökning

Orsak: Anläggande av anläggning för farligt gods

Koordinatsystem: Uppsala kommun

Höjdsystem: RH70

Undersökningstid: Mars 2007

Projektdeltagare: Dan Fagerlund och Robin Olsson

Upplandsmuseets diarienummer: Ar-15-2007

Upplandsmuseets projektnummer: 8222

Beställare: AB Uppsala Industrihus

Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Jan Helmer Gustafsson

Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 2007-01-22, Dnr 431-15624-06

Arkivmaterial: Förvaras vid Upplandsmuseet

Referenser

- Aspeborg, H, Åstrand, J & Åhlström, J. 1997.* Arkeologi i Tiundaland. Arkeologisk förundersökning Väg E4 sträckan Uppsala-Mehedeby, delobjekt 1, Uppsala-Fullerö, delen Danmarksby-Rörby/Stångby, Danmarks och Vaksala socknar, Uppland (RAÄ UV Uppsala 1997:01).
- Eklund, S. 2003.* Kumla. Utredning. Danmarks-Kumla 2:2, Danmarks socken, Uppland (SAU Rapport 2003:6).
- Eklund, S. & Bäckström, Y. 2004.* Kumla, en nyupptäckt stensättning. Slutundersökning och osteologisk rapport. Danmarks-Kumla 2:2, Danmarks socken, Uppland. (SAU Rapport 2004:8).
- Frölund, P. 1995.* Boplatser i Danmark och Vaksala. Arkeologisk förundersökning RAÄ 36 och 39 Kumla i Danmarks socken, Söderhällby, RAÄ 155 och Norrby i Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppland. (RAÄ, UV Uppsala Rapport 1995:41).
- Frölund, P. 2008.* Boplatser, gravar, hägnader och skålgrop vid Säby i Danmark. Arkeologisk utredning, Säby 6:2 m.fl., Danmarks socken, Uppland. Upplandsmuseets Rapporter 2008:8
- Göthberg, H. 2004.* Arkeologisk utredning. Säby-Kumla. Danmarks-Säby 6:1, Danmarks-Kumla 2:2. Danmarks socken, Uppland. Upplandsmuseets rapporter 2004:23. Uppsala.
- Göthberg, H. 2007.* Kumla – bosättning och djurhållning under äldre järnålder. Arkeologisk undersökning, Fornlämning nr 169, Danmarks socken, Uppland. Med bidrag av Ylva Bäckström & Mats Regnell. Upplandsmuseets rapporter 2007:15. Uppsala.
- Göthberg, H. Qviström, L. & Åberg, K. 2002.* Arkeologi i Tiundaland. Undersökningar för E4 – Äldre järnålder vid Danmarksby Raä 135, 153, Danmarks socken, Uppland. Upplandsmuseets Rapporter 2002.
- Häringe Frisberg, K, Frölund, P & Göthberg, H. 1998.* Boplatser i Danmarks socken – undersökningar vid Myrby och Bärby. Arkeologisk undersökning RAÄ 156, 157, Danmarks socken, Uppland. (RAÄ, UV Uppsala Rapport 1997:42).
- Persson, M, Andersson, F, Guinard, M & Lindkvist, A. 2002.* Bronsålderslämningar i Kumla. Gravar och gropar. (SAU skrifter 3).
- Melander, J. & Knutsson, H. 1976.* Rapport över arkeologisk undersökning av nyupptäckt fornlämning å Gnista 2¹, Danmarks sn, Uppland, 1976. (Upplandsmuseet, opublicerad).
- Sjöberg, A. 1975.* Två gravfält i Danmarks sn. Uppland 1975. Uppsala.
- Wallström, Ö. 1968.* Rapport angående undersökning av fornlämning vid Kumla 7:1, Danmarks sn, Uppland. (Upplandsmuseet, opublicerad).

Bilaga 1. Analyserade C14-prover

Lab. Nr.	Kontext	Material	¹⁴ C-ålder	Kalibrerat 1 sigma	Kalibrerat 2 sigma
Ua-35546	Raå 168, A454, Stolphål	Tall	1790±30	130AD (55,8%) 260AD 290AD (12,4%) 320AD	130AD (95,4%) 340AD
Ua-35547	Raå 168, A598, Hård	Tall	1675±30	340AD (68,2%) 415AD	250AD (11,8%) 300AD 320AD (83,6%) 430AD
Ua-35548	Raå 168, A684, Stolphål	Tall	1795±30	130AD (62,4%) 260AD 300AD (5,8%) 320AD	130AD (95,4%) 330AD
Ua-35549	Raå 193, A1055, Stolphål	Lind	1555±30	430AD (68,2%) 550AD	420AD (95,4%) 580AD
Ua-35550	Raå 189, A1175, Stolphål	Salix	1780±30	210AD (62,8%) 330AD	130AD (95,4%) 340AD
Ua-35551	Raå 193, A1328, Hård	Lind	1585±30	420AD (26,9%) 470AD 480AD (41,3%) 540AD	410AD (95,4%) 550AD
Ua-35552	Raå 193, A1456, Stolphål	Tall	1715±30	250AD (24,9%) 300AD 320AD (43,3%) 390AD	250AD (95,4%) 410AD
Ua-35553	Raå190, A1823, Hård	Tall	1830±30	130AD (68,2%) 220AD	80AD (95,4%) 260AD
Ua-35554	Raå 162, A2972, Hård	-	1605±30	410AD (26,5%) 460AD 480AD (47,7%) 540AD	390AD (95,4%) 540AD
Ua-35555	Raå 162, A3332, Stolphål	Tall	1830±30	130AD (68,2%) 220AD	80AD (95,4%) 260AD

